

Teorie státní suverenity a praxe intervence

LUCIE KÖNIGOVÁ

Koncepce státní suverenity je v politické filozofii a v mezinárodním právu jednou z nejkontroverznějších otázek. Odvíjí se totiž od pojetí státu, vlády, nezávislosti a demokracie, jakož i práva, spravedlnosti, autority a morálky. Všechny zmíněné pojmy jsou předmětem historického a filozofického vývoje. Následující stať se pokusí naznačit dynamiku i logiku vývoje státní suverenity jako pojmu i jeho následné aplikace a implikace. Jejím cílem je ukázat, že rozhodne-li se teorie mezinárodních vztahů přistoupit na premisu, že na suverenity a (její negaci) intervenci, respektive na jejich konceptualizaci, lze nahlížet pouze jako na *kánony všech předchozích interpretací*, nabízí se jí možnost opustit tradiční preskriptivní paradigma a stát se otevřenější a skutečně dynamickou politologickou disciplínou.

Rozhodně není záměrem podat výklad konceptů státní suverenity a principů její legitimacy ve všech proudech minulého i současného filozoficko-právního myšlení. V důsledku humanitárních i jiných intervencí, úsilí o reformou globálních institucí, jako je OSN, a především globalizace se ze suverenity státu v poslední době stal jeden z nejpolemičtějších pojmů mezinárodního práva. Ozývají se hlasy volající po zásadní *redefinici suverenity* tak, aby tento pojem lépe odrážel rysy a potřeby dnešního světa (především vývoj pojetí a prosazování lidských práv); stejně jako koncepce předchozí byly ostatně *primárně instrumentálního charakteru* a vždy především odpovídaly *potřebám a záměrům* svých tvůrců, jakož i *době svého vzniku*. Mnohé z těchto hlasů požadují spíše deskriptivní, empiricko-analytický přístup, který by si byl dobře vědom svých omezení.

Následující stať přichází se dvěma hypotézami:

- 1) *Státní suverenity a intervence jsou především sociálními, historicky podmíněnými konstrukty.*
- 2) *Postmoderní situace a současná praxe dokazují, že tradiční koncepce státní suverenity je neudržitelná a v dnešním světě stále obtížněji realizovatelná. Suverenity státu (podobně jako další „velká témata“ teorie mezinárodních vztahů) postupně ztratí svůj nosný charakter a tzv. „velké koncepce“ budou nahrazeny stále komplexnějším interdisciplinárním studiem nových jevů a souvislostí, reflektivně a odpovědně integrujícím předchozí poznatky.*

STAV ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY

Pojem *státní suverenity* se v průběhu staletí v závislosti na ideologických východiscích a na historických zkušenostech jednotlivých národů a státních útvarů měnil. Dlouholetá konvence ze suverenity (společně s existencí moci, obyvatelstva, území, daní a poplatků) činí jeden z podstatných znaků státu. Lze ji považovat za vlastnost státní moci, která souvisí s nutností vazeb a komunikace jednotlivých subjektů ve společnosti.¹ Státní moc v tomto pojetí vylučuje jakoukoli jinou moc, která by jí v jejich základních funkcích byla schopná konkurovat, její výlučnost vyplývá ze suverenity. Většina odborných publikací mezinárodněprávní a politologické povahy pokládá suverénní stát za *nespornou* oblast moderního diskurzu, za *danost* či spíše *fakt politického života*.²

Nejdůkladněji a nejširše se suverenity zaobíralo 20. století. Vedle moderních (konvenčních) koncepcí suverenity se objevují i pohledy zcela nové a revoluční, dokonce do té míry převratné, že vzhledem k výrazně pozměněnému registru problémů a jevů, jež me-

zinárodní scénu v současnosti formují a zaměstnávají, někteří teoretici odmítají zkoumání suverenity jako pro současnost již málo reprezentativní a do budoucna neplodné. Jedním ze základních problémů je samotné vymezení pojmu suverenity, respektive intervence. Toto vymezení bezprostředně souvisí s legitimitou určité univerzální formy politické organizace, za níž tradiční teorie mezinárodních vztahů a moderní mezinárodní právo pokládají *národní stát*.

Rada autorů se domnívá, že se vzhledem k tomu, že probíhající proces globalizace (charakterizovaný deterritorializací a decentralizací) mění časoprostorové dimenze, *role národního státu jako primárního zdroje legitimacy* postupně drolí (příčemž se na mezinárodní scéně objevují noví hráči – nestátní aktéři) a že si dnešní postvestfálské uspořádání žádá zcela nový koncept suverenity státu.³ Na základě genealogického studia suverenity mnozí teoretici mezinárodních vztahů⁴ dospěli proto k názoru, že suverenity ztratila své předchozí (vestfálské) ústřední postavení a že je v zásadě preskriptivně či normativně nedefinovatelná, nejde o předem danou veličinu, ale o historicky a geograficky podmíněnou proměnnou v zásadě interpretativního rázu. Postvestfálský politický prostor více než geografie určuje čas.

Definice suverenity

Suverenity je obecně pojímána jako definiční vlastnost státu. Tento atribut však zdaleka není absolutní.⁵ Jak prokázaly mnohé příklady (např. satelitní státy v době studené války či velmocenská politika při dělení Polska, ale především koloniální praxe 18. a 19. století),⁶ stupeň či síla suverenity se u různých států může velmi podstatným způsobem lišit, aniž by docházelo k porušení statusu mezinárodní subjektivity. To ostatně dost výmluvně svědčí o interpretativnosti tohoto fenoménu a rozhodně to popírá zásadu vzájemné rovnosti států.

Suverenity, tedy *svrchovanost státní moci*, je tradičně vykládána jako samostatnost a nezávislost jak uvnitř, tak i vně státu při uskutečňování vnitřní i zahraniční politiky.⁷ Zahhrnuje v sobě dva významné prvky, a to *univerzálnost* (podřizuje všechny subjekty na určitém teritoriu bez ohledu na způsob jejich uskupení) a *právo tvorbu* (všechny oblasti společenské činnosti jsou regulovány právními normami, tedy pravidly chování stanovenými či uznanými výlučně státními orgány jako nositeli státní moci).⁸ Stát je suverénní jen tehdy, není-li ve svém jednání omezován žádnými překážkami a nemusí-li nikoho žádat o povolení něco činit.⁹ Právníci, teoretici státu a politologové od dob klasické filozofie, potažmo od vzniku obecných teorií státu přinášejících nový prvek externality,¹⁰ hovořili o suverinitě *vnitřní* (vztah mezi útvarem = státem a společností, které stát vládne) a o suverinitě *vnější* (platí mezi státy navzájem).¹¹

Jak již bylo uvedeno výše, koncepce suverenity stavějí na dvojím požadavku – na autonomii v oblasti zahraniční politiky a současně na výlučné kompetenci v oblasti domácí politiky. *Vnitřní suverenity* značí svrchované právo na rozhodování a vynucování autority na určitém území obývaném určitým obyvatelstvem. *Vnější suverenity* je antitezí předchozího, tedy absencí svrchované mezinárodní autority, implikující nezávislost suverénních států. Doktrína státní suverenity tak paradoxně vede k teorii mezinárodní anarchie; myšlenka svrchované autority v rámci určitého státu logicky popírá existenci čehokoli nad státní suverenitou.¹²

Původní (Bodinův) požadavek *nedělitelnosti* suverenity se dnes ukazuje jako neudržitelný, neboť takovými jsou i nároky na totální, neomezitelnou a trvalou moc. „*Hlavním znakem svrchovanosti není nedělitelnost (běžně ztělesňovaná osobou panovníka), ale konečnost. Svrchovanost lze zcela jasně rozdělit mezi pluralitu činitelů (ať už jsou to zákonodárci svrchovaného shromáždění, nebo různé složky vlády či státy federace) bez jakéhokoli ustupování od konečnosti rozhodnutí.*“¹³ Právně absolutní a unitární charakter suverenity popírá také existence tzv. *kvazistátů*. R. H. Jackson si totiž v souvislosti s popisem bývalých kolonií v Asii, v Africe a v Oceánii, které sice získaly právní suverenity

a státnost, ale atributy „empirické“ státnosti postrádaly, všiml, že lze rozlišovat suverenitu *pozitivní* a *negativní*. Doktrína *negativní suverenity* vznikla čistě pro účely svrchovanosti *de iure* a „nezávislosti“ zemí tzv. třetího světa.¹⁴ Problematičnost a nedostatečnou jasnost tohoto tradičně základního referenčního pojmu v oblasti mezinárodních vztahů dosvědčují sami její zastánci právě mnohostí definic odvíjejících se od jejich pojetí státu.¹⁵ Zatímco *realisté* si za východisko volí *jednotlivé suverénní státy*, *idealisté* za ně pokládají *společenství suverénních států*. Někteří teoretici (jako např. Ernst Haas) vůbec nepoužívají tento koncept a nepokládají jej za potřebný.¹⁶

V souvislosti se státní suverenitou je tedy třeba tázat se po třech zásadních definičních prvcích: je třeba znát její *zdroj* (filozofické legitimacy), tedy od čeho se vysvětlení či ospravedlnění existence suverénního státu odvíjí; dále je nutné znát její *těžiště* (lokus), tj. kde v daném státě přebývá a do jakého subjektu je vtělena; a konečně je potřeba znát *rozsah suverenity*.

Definice intervence

Suverenita a intervence jsou v zásadě vzájemně se vylučující a vymezující termíny. Za standardní se pokládá praxe neintervence, která respektuje suverenitu jednotlivých států.

Z právního hlediska je *intervence* vnímána jako zásah do práv suveréna a jako narušení principu suverenity.¹⁷ V ideálním případě by k intervencím docházet nemělo, ovšem realita je jiná, a proto mezinárodní společenství usiluje o stanovení legálních zásad intervence. V praxi se můžeme setkat i s *intervencí na základě pozvání legální vlády* (např. Afghánistán), s *kontraintervencí* (např. Kubánci v Angole), s *preventivní intervencí* (např. izraelské bombardování Bagdádu) a v poslední době především s *humanitární intervencí*.¹⁸ Kromě toho se rozlišuje rovněž specifický druh intervence – *invaze* (např. Američané v Panamě).¹⁹ Můžeme samozřejmě diskutovat i o nepřímých „intervenních“ či spíše interferenčních praktikách propagandy a obchodně-kulturní expanze nebo vlivové politiky. *Klasické (tj. nehumanitární) intervence* mají politický charakter a jejich původcem je pouze jeden stát, který vůči jinému státu prosazuje svou vůli, nebo který naopak jinému státu poskytne vojenskou pomoc. Tento typ intervencí vůbec nezpochybnuje ustálené paradigma, podle něhož by suverenita měla být nenapadnutelná.²⁰

Vestfálské uspořádání mezinárodní scény založené na modelu států jako kulečnickových koulí upevnilo právní výklad, v němž priorita je dána domácí jurisdikci. To se týkalo především citlivých oblastí územní integrity a politické nezávislosti. Se stále dokonalejšími a rychlejšími prostředky lidské komunikace a přepravy a s narůstajícím počtem jak státních, tak i nestátních aktérů, kteří se na této scéně začali objeovat, však doktrína neintervence dostala povážlivé trhliny. Vzájemná provázanost světa způsobila, že se státy (především velmoci) začaly čím dál častěji uchýlovat k intervenčním praktikám (sahajícím od hospodářského ovlivňování přes diplomatický nátlak, ekonomické sankce a embarga až po vojenské zásahy). V dnešní době stále častěji zaznívá názor, že o intervenci jde v zásadě tam, „*kde se prostřednictvím či ve spolupráci a shodě s osobami a stranami zastupujícími aktéry mezinárodního dění do domácího prostředí zasazeného subjektu autoritativně dosadí určité hodnoty*“.²¹ Přitom je třeba si uvědomit, že intervence je zřídkakdy jednorázovou operací. Jakmile se stát k podobnému chování jednou uchýlí, má snahu ovlivňovat vývoj objektu intervence i nadále a často se posléze musí vyrovnávat i se zcela nečekanými a nepředpokládanými následky jak v dané zemi (pokud se v ní nadále, byť i jinou formou angažuje), tak i ve své domácí politice.²²

Analýza intervencí v různých dějinných obdobích v zásadě naznačuje, jak se v průběhu doby měnily způsoby *ospravedlňování intervencí*, a tím i pojetí suverenity a státnosti. Tato ospravedlňující vysvětlení jsou vždy určena pro tzv. „mezinárodní fórum“ (tj. pro komunitu ostatních států) a činí je (právní) zástupci jiné komunity, která si tím sama nárokuje právo hovořit z vlastní, suverénní pozice, z níž k takovému kroku čerpá legitimitu.²³ Právě při intervencích dochází k úpravám vnímání a uplatňování státní suverenity. Jelikož

tyto intervence vždy probíhají v nějaké konkrétní době a za konkrétních okolností, i hranice suverenity (tvořené právě intervenčními praktikami) jsou historickými proměnnými odpovídajícími potřebám a pozici toho kterého intervenanta, tedy do značné míry účelovými otisky momentálních situací, nikoli „neměnnými“ či „přirozenými“ limity, za něž je pokládá např. R. J. Vincent.²⁴ Pokoušet se nejen o přesnou definici intervence (porušení této hranice), ale ani o kategorizaci jednotlivých konkrétních příkladů dějinného chování států na intervenční a neintervenční a už vůbec o stabilizaci významů suverenity a intervence nemá smysl, neboť budou i nadále znovu zpochybňovány a „přepisovány“ novými historicky vztaženými praktikami odpovídajícími stavu poznání i uspořádání dané doby.²⁵

Zkoumání *rozhraní mezi suverenitou a intervencí* je tedy studiem *dobových diskurzů o suverenitě a intervencí*. Toto studium odhaluje, kde přesně a na základě čeho vzniká napětí ve vztazích různých autorit. Tradiční přístupy ke studiu intervencí přicházely s nekonečnými sériemi klasifikací a definic, a to jak z pera mezinárodních právníků (především R. Higginsa), tak i teoretiků mezinárodních vztahů. Kromě již zmíněného R. J. Vincenta či raného R. Littla (1975)²⁶ se intervencí soustavně zabíral J. Rosenau, vycházející ze školy behaviorismu. Rosenau intervencí pokládal za „*odchylku ve vztazích mezi intervenujícími a postiženým státem, jejímž cílem je změnit strukturaci autority v objektu intervence*“.²⁷ Definice vytvořené jím i jeho následovníky (např. C. Mitchellem či T. R. Gurrem) jsou jen hypotézami ověřovanými na základě sesbíraných dat, tedy nikoli „vlastní podstatou“ (rozuměj: pozitivisticky přesným a objektivním popisem) jevu, kterého se behavioristé z povahy svého přístupu a úsilí o modelování paradoxně pokoušejí dobrat.²⁸ Problematický, byť z jiného důvodu, je i zmíněný legalistický či normativní proud zkoumání. Legalisté se soustřeďují téměř výlučně na normy a jejich historické proměny. Zdá se jasné, že přes veškeré preskriptivní ambice bylo a je teoretické zkoumání intervence vždy po-
písané a interpretativní, zkoumání *post factum*.

Na rozdíl od klasické intervence je *humanitární intervence* stále silnější, nicméně ještě nepřesněji vymezenou myšlenkou, jejíž tradiční definice chybí.²⁹ Existuje pouze základní premisa, že „*vnější mocnosti mají právo a zřejmě za určitých okolností i povinnost intervencí ochránit lidi v jiných zemích, a to i v případech, kdy se jedná o konflikt uvnitř suverénního státu*“.³⁰ Proto jsou přímým útokem na tradiční pojetí státní suverenity a vyhýbají se úvahám, zda přinesou politicky správné či nesprávné řešení daného konfliktu. „*Z hlediska daného státu či skupiny států, které zvažují humanitární intervenci, hraje roli pouze dopad konfliktu na civilisty*.“³¹

STUDIUM SUVERENITY A INTERVENCE JAKO INTEGRACE HISTORICKÝCH ARCHETYPŮ A REAKCE NA KÁNON

Z historického vývoje suverenity lze jasně odpozorovat, že svrchovanost ani intervence, tedy rub a líc státnosti, není možné zkoumat a postulativně definovat z odstupu („objektivně“)³² a definitivně, respektive normativně. Oba fenomény lze studovat pouze s ohledem na jejich nesčetné vazby na jiné koncepce, které jsou vždy součástí rozsáhlejších diskurzivních celků,³³ odrážejících podmínky a stav znanosti a vědění té které doby a rovněž charakter komunity, z níž autoři interpretací suverenity či intervence vycházejí. Svrchovanost nelze tedy zkoumat jako danost předcházející zkušenosti, jako objektivní realitu, kterou lze nezaujatě očistit od každodenních nánosů nepřesností a nejasností. Autoři koncepcí suverenity (stejně jako my a naši následovníci) nejsou nezainteresovaní pozorovatelé, kteří na svůj objekt zkoumání hledí z odstupu a vnímají jej ahistoricky, nýbrž se vždy nějakým způsobem vymezují vůči předchozímu a toho jsou schopni pouze v mezích znalostí a vědění své doby. Nic takového jako dekontextualizovaná analýza suverenity neexistuje, vždy jde pouze o *analýzu diskurzu o státní suverenitě*, který zahrnuje praxi dobové domácí i zahraniční politiky, což ze státní suverenity činí fenomén výrazně intersubjektivní.

*Suverenita a vědění jsou vztahovými, interními proměnnými, které jedna druhou doplňují a duplikují se.*³⁴ V této souvislosti je vhodné připomenout si to, co zastánci principu suverenity jako definiční kategorie mezinárodní politické teorie často opomíjejí, a to naprosto instrumentální roli *národního státu*, neboť moderní koncepce suverenity ve skutečnosti vznikla současně s vestfálským systémem moderních států v 17. století a sehrála v tomto smyslu zásadní, konstitutivní i stabilizační roli. Je třeba mít stále na paměti, že myšlenkové systémy, z nichž vznikají koncepce a posléze programy, jsou spíše *nástroji ovládnutí* (odtud postulát instrumentalitativní suverenity) než nástroji poznávání. „Neobjevují“ se ani neodrážejí skutečnost, nýbrž jsou do skutečnosti vnášeny (*poznání* tím v zásadě splývá s *prorokováním*) a jsou i záměrně reduktivní. Zde je třeba zdůraznit naprosto klíčovou roli jazyka jako prostředku „parcelace“ hustě provázaného světa, umožňující snadnější orientaci.

Jak již bylo zmíněno, proces *legitimizace moci* probíhá jako *potvrzování* svrchovanosti autority i *ospravedlňování* intervenčního chování. Potenciál pro změnu tradice i norem dobře ukazuje *politika konverzace*. Ve veřejném prostoru se jednotliví aktéři sami definují a vůči ostatním vymezují pomocí *řečových her*. Od možnosti je používat, ostatní jimi ovlivňovat a rovněž s druhými komunikovat (navazovat, vyvíjet a ukončovat intersubjektivní vztahy) se odvíjí stupeň *osobní svobody* a *svobody projevu*. Účelem je prosazení svého vlastního, popřípadě sdíleného *slovníku*, kterým lze ovlivnit, respektive ovládat ostatní aktéry, v další perspektivě pak politický prostor. Pro liberální demokracii uznávající *slovníkovou pluralitu* je charakteristickým prostředkem utváření reality *politika konverzace*. Konverzace je zde otevřená, ovšem tradicí, zvyky a normami omezená. „*Namísto bezbřehé pluralitativní řečových her... podrobně regulovaná diskuse a pluralita přípustného.*“³⁵ Jelikož v mezinárodním prostoru chybí třetí, vnější autorita, roste riziko rozepře a násilného konfliktu (chybí střed pro vytváření všeobecného, transcendentně založeného *konsenzu*). V současné pluralitativní kultuře je mnohde užitečnějším a hlavně reálnějším výsledkem konverzace *kompromis*, tedy takový výsledek komunikace, kdy se každá ze stran v rámci *vyjednávání* vzdá části svých (vůči jiným protikladných) nároků za účelem vyřešení neshody, potažmo konfliktu. Zatímco *konsenzus* je vyjádřením touhy po jednotě a univerzálnosti interpretací a nároků, *kompromis* vychází z odlišností, z *kulturní diverzity*.³⁶ Otevře-li se tedy právní systém dostatečně politice konverzace a kompromisu, naskytne se možnost nejen redefinice suverenity, ale především z toho vyplývající změny mezinárodního práva, kterou si dnešní postvestfálské uspořádání (zdůrazňující primárnost lidských práv a suverenu jedince) a zkušenosti z humanitárních intervencí vyžadují.

HISTORICKÝ VÝVOJ POJMU SUVERENITA

Dosud převládající a uplatňované moderní pojetí svrchovanosti, stavějící na rozdílu mezi sférou domácího a mezinárodního, má poměrně nový původ. Přestože se v odborné literatuře (v tomto případě ve filozoficko-politických a právních traktátech) slovo suverenita objevuje konkrétně až v 16. století, s jeho obsahem a jemu připisovanými rysy či tradičně definičními charakteristikami se lze setkat již dříve.

Pokus o formulaci suverenity ve smyslu fixace určité reflexe světa nemohl dost dobře předcházet prvním obecným teoriím státu. Ty přinesla až *renesance* a renesanční formulace (stejně jako následné dějinné interpretace) stavěly na interpretacích jednotlivých aspektů politického jednání z předchozích dob, respektive se vůči nim vymezovaly. V období renesance suverenní stát ještě nebyl individualizován jako předmět autonomního politického diskurzu. Navíc se diskurz o politických entitách v oné době systematicky nezabýval *vztahy mezi plně osamostatněnými a vydělenými politickými jednotkami*.³⁷ Koncepci „vnějšku“ poprvé písemně prezentoval Machiavelli, který spolu s de Vitoriou a s Morem stál u zrodu prvních obecných teorií státu, formulovaných pomocí alegorií a analogií.

Zatímco renesanční suverenita usilovala o vymezení hranice mezi křesťanským prostorem a jeho heterogenním okolím,³⁸ *klasické koncepce* byly silně ovlivněny *mathesis*, nau-

kou o kvantitativních vztazích, s ní přicházející reorganizací světa na „vnitřek“ a „vnějšek“ a logikou reprezentace.³⁹ Klasicismus se svou reflexí vědecké revoluce přišel s novým druhem politického poznání a vědění. Zcela autonomním diskurzem o suverenitě, který se prakticky výhradně soustředil na nedělitelnost suverenity a na konkrétní charakteristiky jednotlivých států i jejich zájmů jako vzájemně vymezujících aspektů, zahájil zcela novou etapu organizace světa. Přesto se mezi jevy zkoumanými v této době ještě neobjevovalo nic, co by některý z teoretiků státu či filozofů (at již Bodin, Descartes, či Bacon) přímo nazval termínem „mezinárodní systém“.⁴⁰

Ani toto uspořádání nebylo stabilní a na prahu *modernity* jej nahradila koncepce reagující na zásadní změnu způsobu, jakým bylo do té doby organizováno vědění. Na sklonku 18. století se člověk na dlouho etabloval jako svrchovaný původce znalosti, „*aktivní subjekt nadán tvůrčími silami*“.⁴¹ Za prostředníka mezi starou a novou dobou bývá právem označován T. Hobbes. Ten opustil tradiční a přinesl nové způsoby myšlení, v nichž vycházel z reálných zkušeností své doby. Evropa 17. století byla poznamenána náboženskými a feudálními rozbroji. Tradiční sociální vazby a kulturní hodnoty se postupně hroutily, docházelo ke krizi legitimacy sociálního a politického řádu a ukazovalo se, že napříště již nebude možné ospravedlňovat světskou vládu boží milostí a panovnickou tradicí urozeného rodu. Proto se tehdejší politická a právní filozofie spolu s tím, jak rostla schopnost evropských vlád vládnout bohatstvím společnosti a na jeho základě vytvářet mechanismy (administrativu, daňové systémy a ozbrojené síly), jež jim umožňovaly další zvyšování kontroly nad společností,⁴² snažila nějak zformulovat legitimitu novověkého politického a sociálního panství. Objevuje se *novověká přirozenoprávní teorie*, spočívající v koncepci společenské smlouvy.

Moderní doba vyzvedla do role původce vědění a poznání člověka. Dějiny se tak staly součástí zkoumaných jevů a zkoumaným objektem současně. Stát je pojímán jako celek, který je schopen asimilovat různé politické a sociální prvky. *Vztahy* mezi těmito prvky jej drží pospolu, ovšem úkolem státu je zároveň tyto vztahy usměrnit a působit jako prostředník různých zájmů. Je tedy do značné míry logické, že se společně s dějinností a se vztahovostí objevují koncepce *státu jako organické struktury* (nejen objektu zkoumání, ale i jednajícího subjektu). Koncem 18. století se rodí „*mezinárodní systém jako společenství států*“⁴³ a na scéně se objevují komplexní teorie mezinárodního práva z pera Grotia, Vattela či Puffedorfa.

Přeměna většiny evropských států na konstituční monarchie anebo republiky s vlastními ústavami v průběhu 19. století se společně s převládajícím *právním pozitivismem* podílela na všeobecném přijetí myšlenky nutných omezení svrchovanosti, a to tentokrát nejen právem božím či přirozeným, ale i právem pozitivním, „objektivním“, především ústavou.⁴⁴ S koncem 18. století se objevila *teorie autopoietického práva*,⁴⁵ teorie moderního práva západních společností, v souladu s níž je právo stále více chápáno jako systém pozitivně stanovených norem, garantovaných státní autoritou neboli *suverénní pozitivní mocí*. Právo se ukazuje být pouze lidským výtvorem a pozitivním normativním řádem, jehož tvorba a existence spočívají v rukou toho, kdo disponuje suverénní politickou mocí. Od 19. století, v němž se stát dále diferencuje a byrokratizuje, se tvorba práva jako zákonodárství začíná stávat rutinní záležitostí státního života a stát začíná být definován neosobní a neutralizující procedurou práva.⁴⁶ Důležitá je *temporalizace a autolegitimizace práva*. Vyráčí se obsah spravedlnosti jako dokonalého pojmu a spravedlnost se stává vnitřní proměnnou právního systému. Moderní právo je poprvé pojímáno jako fenomén sociálně systémové povahy. Postupně s rozvojem mezinárodního smluvního práva je do jisté míry akceptována představa, že stát, který byl původně jediným suverénem, se může na základě projevu vůle vzdát části své svrchovanosti. Zvláště období po první světové válce přináší limity státní suverenity stavějící především na dvou doktrínách – na zákazu použití síly nebo hrozby silou v mezinárodních vztazích a na právu na sebeurčení (obojí je včleněno do Charty OSN).

Zcela nový pohled na podstatu práva, jeho legitimitu a suverénní moc přináší *postmoderní jurisprudence a dekonstrukce*. Osvětská idea *polis* se v průběhu moderní doby postupně rozpadá, je nahrazována postmoderní *megapolis*. V moderní společnosti se v očích postmodernistů postupně rozkládají principy a ideály, na nichž byla kdysi budována, a to hlavně racionalita, univerzalita a sociální jednota. Postmoderní jurisprudence, stavějící na sociologii práva a na filozofii jazyka, chce očistit rozum, etiku a právo od jejich založení v jednotných principech moderní jurisprudence, a to pomocí kritické lingvistiky. Podle ní existuje pluralita posluchačstva, a proto musí existovat i *polysémie práva*. Kritizuje jakoukoli jednostrannost komunikace v rámci práva. *Právo* je opět (viz výše) prezentováno jako *jazykově sociální praxe*, ovšem dekonstrukce za svůj přínos považuje především poukazování na *sociální zkušenost* bezmoci, iracionality a ztráty víry (nihilismu). Právě proto je potřeba právní diskurz více otevřít a zároveň jej chránit před ideologizujícími univerzálními výklady a praktikami, před nebezpečím uzavřeného systému práva, systému, který by nebyl schopen v případě kvalitativně významného posunu v mezinárodním systému přeformulovat svá vlastní pravidla.

UPLATŇOVÁNÍ SUVERENITY V DNEŠNÍM MEZINÁRODNÍM SPOLEČENSTVÍ

Koncepce suverenity velmi úzce souvisí s vědomím *národní identity*. Suverénní stát je stále ještě hlavním aktérem dění v oblasti mezinárodních vztahů, a to nepochybně i díky schopnosti přizpůsobovat se vzrůstajícímu vlivu a významu nevládních a nestátních aktérů.⁴⁷ Ovšem vzhledem k tomu, že suverenitu lze v dnešní době získávat či ztrácet *po částech*, což ruší vestfálskou představu o státech jako kulečnickových koulích s neproniknutelným povrchem, je redefinice svrchovanosti skutečně nezbytná. Mělo by to ostatně vyplývat již ze samotné podstaty moderního práva, které se – na rozdíl od práva tradičního – orientuje na budoucnost, aby mohlo regulovat dynamickou moderní společnost v jejím rozvoji a proměně.⁴⁸ Je však třeba, aby byl co nejdůsledněji a nejkonzistentněji uplatňován široce interdisciplinární princip, konkrétně aby se v první řadě daleko více a účinněji provázalo studium mezinárodních vztahů s praxí mezinárodního práva. Existují sice pokusy o propojení a návaznost obou disciplín (např. K. W. Abbot),⁴⁹ ovšem zatím jde o úsilí spíše pionýrské.

SUVERENITA STÁTU VS. SUVERENITA JEDNOTLIVCE, OBČANSKÉ POVINNOSTI VS. LIDSKÁ PŘÁVA

Humanitární právo vs. lidská práva

V publicistice informující o humanitárních intervencích se často objevuje slovní spojení *právo humanitárních intervencí*, jednou zaměňované za *humanitární právo*, jindy pak za *lidská práva*. Oba pojmy si je tedy nezbytné ujasnit.

Legislativa z oblasti *lidských práv* má za úkol usměrňovat chování států, zatímco *humanitární právo* by mělo přijít ke slovu všude tam, kde první selhalo, a stanovovat nikoli kolektivní (státní), nýbrž individuální odpovědnost.⁵⁰ Oba soubory práva usilují o ochranu života a lidské důstojnosti a zároveň o omezení lidského utrpení a vyvíjely se souběžně s normami mezinárodního práva upravujícími režimy v oblasti obchodu, financí a užívání přírodních zdrojů. Ačkoli humanitární právo je rovněž recipročního charakteru a dotýká se státní suverenity aktérů na mezinárodní scéně, dokumenty zaručující lidská práva (suverenitu jednotlivce) jdou ještě dál a vlády zasahují na skutečně citlivém místě; zaměřují se totiž na reálný výkon pravomocí vládnoucích struktur nad jejich obyvatelstvem. I v oblasti domácí politiky jsou tedy poměrně silnými omezeními.

Lidská práva jsou formulována na základě etických principů a jejich vynuovení je vlastně vynuovením morálky, na níž se mezinárodní společenství shodne jako na souboru *společně sdílených hodnot* neboli na *společném zájmu*. Definice a shoda na vymezení registru lidských práv je však v různých hodnotových sociálních systémech variabilní.

Lidská práva primárně vycházejí z náboženství a z něj vyplývající etiky určitého systému. (Vedle fundamentálních neboli primárních práv – především právo na život, svobodu slova, projevu, náboženství, pohybu – existují práva „méně základní“ – sekundární, např. právo na práci.)

To si uvědomuje nejen řada teoretiků mezinárodních vztahů a mezinárodní jurisprudence, ale např. i současný generální tajemník OSN. Na *společný zájem* se totiž odvolává Charta OSN, která prohlašuje, že nesmí být užito ozbrojené síly s výjimkou situací, kde je v sázce společný zájem členských států. A sám K. Annan přiznává vágnost: „*Ale co to je společný zájem? Kdo jej má definovat? Kdo jej má bránit? Pod záštitou koho? A jakými intervenčními prostředky?*“⁵¹

Univerzalita vs. jedinečnost

Padla již zmínka o určité tendenci k *univerzalizaci hodnot* pod vlivem technologických, ekonomických a mediálních sil, změn a trendů. Tato univerzalizace vyplývá z tradice a étosu západního – lépe řečeno euroatlantického – civilizačního okruhu, především pak ze šíření liberálně-participačního modelu demokracie, a v mezinárodněpolitickém kontextu se týká primárně *lidských práv*. Namísto Rousseauova výroku – „*suverenita je nedělitelná*“ – dnes naopak zástupci mezinárodního společenství pokládají za nutné zdůrazňovat, že „*humanita je nedělitelná*“.

Znovu se tak otevřela otázka konfliktu státní suverenity a lidských práv, znovu se intenzivně střetávají stanoviska právních humanistů a příznivců národního státu. Proti výše zmíněné *globalizaci* jako vytváření a rozšiřování obrovského množství informací stále větší rychlostí⁵² a *univerzalizaci hodnot* (nejprve materiálních, postupně i duchovních) se prosazuje *kulturní i hodnotová diverzita* a odmítání nivelizačních tendencí zprostředkovaných a stimulovaných globálně fungujícími sdělovacími prostředky.⁵³ Hovoří se o asijských hodnotách, o západním kulturním imperialismu, o potřebě multikulturnosti (příčemž každá kultura je v podmínkách dnešního pluralitního světa víceméně omezenou)⁵⁴ a o nejednotné koncepci (ba přímo neuchopitelnosti) morálky.

Vývoj práva je v daném kontextu spojován s jeho racionalizací, přičemž mimoprávní (tj. zvykové a morální) normy lze použít jen jako doplněk k normám pozitivního práva – k vyplnění tzv. mezer v pozitivním právu. Moderní právní věda se ostatně utvářela na pozadí reálné diferenciací řádů morálky a práva a stavěla na pojetí občana jako individuálního a odpovědného člověka. Na rozdíl od práva je však *morální norma* (ačkoli je jí přiznáván status primárního pravidla) nevynutitelná, i když určitá forma morálního nátlaku ve společnosti samozřejmě existuje. Lze se rovněž pít o tom, zda je vůbec morálně přípustné morálku jako takovou vynucovat a nějakým způsobem ji definovat. Zatímco právo se spokojí s vnějším dodržováním pravidla (negativně i pozitivně) deklarovaného jako povinného, v oblasti morálky se setkáváme s činy, které dalece přesahují její normativní ohraničení. Existují sice dokumenty, jako je Všeobecná deklarace lidských práv (bohužel značně sputaná podmínkou jednomyslného rozhodování velmocí o každé kolektivní akci v Chartě OSN, jež se ukázala jako silně romantická a v praktické politice až na výjimky nedosažitelná)⁵⁵ a helinský Závěrečný akt, ovšem znovu nás to přivádí ke spornému *univerzalizmu*.

Veřejným fórem redefiničních a rekodifikačních snah jsou mezinárodní a nevládní organizace. Mezinárodní víceúčelové organizace, jako je OSN, OBSE a další, jsou v podstatě nadstavbou mezinárodního zvykového práva, fungující na konsenzuálním a konfедераčním základě. Z hlediska změn a aplikace mezinárodního práva hrají trojí roli: 1) modifikují pravidla upravující zásadní principy mezinárodního práva výslovným souhlasem; 2) totéž činí tichým souhlasem, tedy aktivním podílem na činnostech iniciovaných tou kterou organizací, která není pověřena zákonodárnou iniciativou; 3) dávají podněty k další kodifikaci a vývoji mezinárodního práva. Postavení OSN je však dnes velmi zpochybněno. Kde neexistuje střed, okolo něhož by se veřejný svět mezinárodní politiky soustředil, vytrácí se i možnost všeobecného konsenzu.

Státní suverenita vs. humanitární intervence

Právě zkušenosti z oblasti *humanitární intervence* jsou bohatým zdrojem úvah o neudržitelnosti současného pojmosloví a formalizovaných postupů světového společenství a mezinárodního práva. Jako první s touto myšlenkou přišel Grotius, který intervenci obhajoval v tom případě, pokud vláda špatně nakládá se svými poddanými.⁵⁶

Jak již bylo zmíněno, po celou dobu moderních dějin mezinárodních vztahů (od 17. století do konce studené války) se humanitární intervenci nevěnovalo příliš pozornosti a spíše se prosazovala *zásada neintervence*,⁵⁷ vyplývající z vestfálského systému. Přesto se samozřejmě humanitární intervence objevily (např. v roce 1827 v Řecku, v roce 1860 v Libanonu, v letech 1877–1878 na Balkáně či v roce 1905 v Makedonii). Postupně se jim stále častěji a mnohdy právem dostávalo přirovnání k trojskému koni velmocí. Po skončení studené války zaznamenala teorie i praxe humanitární intervence nebyvalé oživení. Zlomovým momentem byla válka v Perském zálivu (1991). Pak následovala Kambodža, Somálsko, Haiti, Libérie, Rwanda, Bosna a Hercegovina a jako poslední samozřejmě Kosovo a Východní Timor. Tyto operace, konkrétně jejich motivy, zdůvodnění, provedení, výsledky a důsledky, se staly předmětem nesčetných analýz, kritik, studií a mnohdy i zdrojem poučení.

SOUČASNÁ TEORIE A PRAXE HUMANITÁRNÍ INTERVENCE

Humanitární intervence neboli vojenský zásah cizího aktéra mezinárodních vztahů ve věcech pokládaných za záležitosti vnitřní politiky určitého státu zůstává z hlediska mezinárodního práva čistě záležitostí politických preferencí osoby, která se k řešení dané krize vyjadřuje. Zakladatel projektu *Crimes of War D. Rieff* k tomu poznamenává: „*Panuje všeobecný souhlas v tom, že Rada bezpečnosti OSN může prohlásit prakticky jakoukoli událost za »hrozbu pro mezinárodní mír a stabilitu«, přičemž toto prohlášení bude podléhat nikoli objektivním právním regulacím, nýbrž pouze politicky motivovaným větším stálých členů Rady bezpečnosti.*“⁵⁸ V mezinárodním právu tedy nadále panuje napětí mezi principem státní suverenity a závazkem ostatních států udržet mezinárodní mír a bezpečnost.

Již B. Butrus-Ghálí ve svém zásadním dokumentu *Agenda for Peace* (a v jeho dodatku) vystihl myšlenkový posun v oblasti suverenity, dostávající se do konfliktu s lidskými právy, a tak předznamenal další vývoj, přestože jeho tvrzení nebyla tak odvážná jako poslední projevy jeho následovníka, Kofiho Annana.⁵⁹ Annan sice stále trvá na nutnosti mandátu OSN, jimiž se takové operace z právního hlediska legalizují a z mezinárodněpolitického aspektu legitimizují, ovšem proces redefinice suverenity již konstatuje jako naprosto nezpochybnitelný, nikoli pouze nutný či žádaný fakt. Mj. také proto, že se v praxi stále častěji projevuje právě intenzivnějším angažováním OSN na silových operacích, k nimž za stávající míry politické zainteresovanosti především USA a Evropy (ale také vzhledem k šířeji rozloženému globálnímu kapitálu a komplexnější mezinárodní spolupráci) není od humanitární pomoci nikdy daleko. Annan ve svém pojednání o suverenitě z roku 1999 hovoří o dvou konceptech – o svrchovanosti státu a o svrchovaném jednotlivci.⁶⁰ V souvislosti s tím vybízí k novému čtení (*sic!*) Charty OSN, při němž bychom si dnes více než kdy předtím měli uvědomovat, že „*jejím cílem je chránit jednotlivé lidské bytosti, a ne ty, kteří s nimi nakládají špatně*“.⁶¹ Instrumentální je tedy ve dvojici jednotlivec – stát ten druhý, nikoli první zmiňovaný.

Annan si jasněji než jeho předchůdci uvědomuje, že nejdůležitějším předpokladem humanitární intervence je adekvátní a přesvědčivá *legitimizace* postavená na univerzálních principech, v jejímž důsledku (především v případě slabých nebo hroučících se států) musí státní suverenita ustoupit imperativu záchrany civilistů v situacích nezměrného lidského utrpení. (Stojí za povšimnutí, že namísto *international security* se často zmiňuje o *human security*.) Tentýž názor zastává K. von Hippel, která se studiu humanitárních intervencí po druhé světové válce věnuje velmi konzistentně a která humanitární intervenci nazývá *demokracií silou (democracy by force)*.⁶² Toto označení platí především pro 90. léta, pro něž

je vedle demokratizace charakteristická snaha o plošné šíření pojetí univerzálních lidských práv jako individuálních práv, a tak logicky narazila na tradiční komunitní či kolektivistické pojetí v jiných světových regionech.

Od intervencí posledního desetiletí 20. století se nepřetržitě diskutuje o tom, zda jsou humanitární intervence *zdůvodnitelné*, a pokud ano, tedy za jakých okolností. Proti sobě tak stojí stanoviska *pluralistů a solidaristů*. Pluralisté (čerpající z německé právní školy a z hegelianského pojetí státu)⁶³ tvrdí, že suverenita vyžaduje určité minimum pravidel koexistence a především zásady neintervence v oblasti domácí politiky jiných států (s výjimkou akcí jakýchkoli spojenců odvracejících či potírajících krizi), což je vyjádřením respektu ke stabilitě sice nikoli ideálního a vždy spravedlivého, zato však „osvědčeného řádu“.⁶⁴ *Solidaristé*, vycházející z Grotia a principiálně ze stoické tradice, zase trvají na tom, že suverenita je podmíněná a že samotná existence mezinárodního společenství vyžaduje, abychom definovali jak cíle, k jejichž splnění by se v zásadě všechny státy měly zavázat, tak i prostředky, jak toho dosáhnout. Vnitřní suverenita je podle jejich názoru spíše privilegiem než absolutní koncepcí a nesídlí ve státu, nýbrž v jeho občanech – individuích. Pokud se tedy stát nechová jako řádný občan (dovnitř i navenek), může mu být právo být uznáván ostatními – nárokování suverenity – odejmuto. Tehdy také mezinárodní společenství může za určitých předpokladů a podmínek legitimně intervenovat s cílem napravit nezákonný stav.⁶⁵ Vnitřní konflikty v řadě z těchto zemí navíc poukázaly na to, že vedle problému demokracie je třeba uspokojivě vyřešit rovněž problém státnosti, tj. *legitimity státu*, bez něhož si lze jen těžko „představit budování legitimního politického systému v rámci tohoto státu“.⁶⁶

„*Myšlenka humanitární intervence každopádně zůstává pro mnoho lidí nesmírně přitažlivou. Při neexistenci nějakého skutečného systému mezinárodní bezpečnosti a při neochotě většiny států přesunout pravomoci na nadnárodní instituce typu OSN je navíc pravděpodobné, že – navzdory všem pochybnostem – takovou i nadále zůstane.*“⁶⁷ Kromě toho se ukazuje, že pokud stát proviňující se na vlastním obyvatelstvu nezareaguje již na diplomatický nátlak, ekonomické sankce jako alternativní prostředek ve většině případů nefungují, ale pouze zhoršují již tak špatný hospodářský systém státu-viníka bez toho, aby přinesly očekávaný a žádoucí efekt.⁶⁸

Konec studené války jako mezník

Proč se diskurz o suverenitě a o humanitární intervenci (v reakci na její rostoucí výskyt a medializaci) intenzivně rozproudil právě po pádu komunismu na přelomu 80. a 90. let minulého století? Spíše než náhlým procitnutím k humanitě a náhlým prozřením, že tradiční koncepce státní suverenity je již neudržitelná, tomu tak bylo proto, že do té doby se bipolární mocnosti soustředily spíše na úzkostlivou a vyčerpávající studenoválečnickou kontrolu rovnováhy moci a na poněkud černobílé vidění světa.⁶⁹

Také charakter konfliktů se v průběhu 20. století podstatně změnil. V současnosti značně převažují *vnitrostátní konflikty* (vyvolané etnickými, náboženskými motivy a doprovázané ekonomickými a územními aspekty), takže otázka suverenity se dostává do zcela jiného světla; stát v těchto konfliktech není jednoduše představitelem svého obyvatelstva, zdroje suverénní legitimacy, nýbrž často páchá násilí na skupině vlastních obyvatel či není schopen takovému násilí mezi jednotlivými skupinami zabránit. Znovu se ukazuje, že demokracii nelze vtěsnat do hranic národního státu. Mnoho prostoru se dnes věnuje diskuzím o problematice rozpadajících se či již rozdrolených a zcela nefunkčních států (*tzv. collapsing a failed /collapsed/ imploded states*).

Společné rysy humanitárních intervencí 90. let 20. století

Přestože vlastní zájmy stále zůstávají tím nejsilnějším stimulem a ospravedlněním intervenujících států vůči domácí veřejnosti, nelze popřít zájem o dodržování lidských práv a úsilí o demokratizaci dotčených zemí. Zájmy a principy se (bohužel nebo bohudík) zda-

jí neoddělitelné a na dnešní mezinárodní scéně největší potlesk získává právě ten, kdo se účastní úspěšného budování demokracie a právního státu.

Všechny humanitární intervence po skončení studené války (včetně Panamy, která znamenala předěl mezi intervencemi studenoválečnickými a intervencemi po pádu komunismu) vykazovaly přítomnost následujících faktorů:

- 1) velký příliv uprchlíků do rozvinutých zemí,
- 2) intenzivní mediální zájem zaměřený na utrpení postiženého obyvatelstva (tzv. *CNN effect*),
- 3) pokračující vzdorovitě a nestandardní chování diktátorů či vládnoucích frakcí,
- 4) stupňující se, ale neúčinné sankce a nátlak.⁷⁰

Kombinace všech těchto faktorů vždy po určité době vyvolala nátlak veřejnosti shrnutelný do zkratky: „*Tak už s tím přeče něco udělejte.*“⁷¹

V těch skutečně přelomových humanitárních intervencích (Panama, Somálsko, Rwanda, Albánie, Haiti, Bosna, bývalá Jugoslávie, potažmo Kosovo, a Východní Timor) lze vysledovat tři zásadní prvky, které v uvedené kombinaci v předchozích humanitárních intervencích chyběly: vojenská intervence a užití síly vedoucí k mírovým operacím (obnova, udržování, kontrola míru) a následně k budování státu ve smyslu vytváření či obnovy státních struktur a občanských institucí,⁷² usilujících o demokratizaci země v praktickém životě.

Zdroj poučení a návod do budoucnosti

Jmenované intervence ukázaly celou škálu chyb, kterých se mezinárodní společenství v těchto operacích, povětšinou vedených USA, dopustilo. Odhalily rovněž velmi široký repertoár problémů, s nimiž se vojáci, civilní pracovníci, politici i právníci museli seznámit, na něž museli reagovat a přímo v terénu a v reálném čase je řešit.⁷³

Mnohde byla selhání naprosto neospravedlnitelná a svědčila o laxním či nekompetentním přístupu. Ovšem z celkového hlediska se dá říci, že poslední humanitární mise (Kosovo, Východní Timor) již svědčily o tom, že mezinárodní společenství je schopné a ochotné poučit se z vlastních omylů. Většinu chybných rozhodnutí a činů identifikovaly sdělovací prostředky, mnohé publikovaly nevládní organizace a množství přehmatů i jejich příčin odhalily i vlastní revizní a analytické výbory a komise OSN nebo studie zadané prestižním mezinárodněpolitickým pracovištím (LSE, Harvard University, MIT a dalším).

Do rejstříku chyb a nedostatků se ve stručnosti dají zahrnout: špatná koordinace mezi vojenskou a civilní složkou; nedostatečná spolupráce s místními strukturami a skupinami; chybějící zastřešující autorita; nekvalitní informace o regionu, o povaze problému, o jeho historii a aspektech; necitlivý přístup k místní kultuře; „uhranutí“ jednou lokalitou nebo dílčím problémem; nekonzistentní přístup a chybějící střednědobá a dlouhodobá strategie; osobní antipatie; nejasná komunikační politika směrem k vlastním občanům i k obyvatelstvu země, v níž intervence probíhá; příliš velká očekávání, nerealistické představy a sliby (pomíjející nedostatek peněz, personálu i zkušeností); neadekvátní přiděly a rozdělování financí (mandáty neodpovídající prostředkům a opačně); nedostatečná adaptabilita na místní a momentální podněty; neschopnost či neochota angažovat a funkčně integrovat životaschopné a reprezentativní složky místní populace; přehnaný strach o bezpečnost intervenujícího vojenského a civilního personálu; nedostatečná předchozí příprava a plánování; nejasná strategie ukončení mise a odchodu z oblasti; časová i procedurální nesouvislost mezi vojenskou a občanskou obnovou; chybějící širší perspektiva zahrnující okolní země a regiony i dlouhodobé vývojové tendence subsystémových celků; nedostatečně důvěryhodné, dlouhodobé a skutečně konzistentní působení v každodenním životě zasažené oblasti.

Jaké poučení pro budoucí humanitární intervence z toho vyplývá? Dalo by se to stručně shrnout do čtyř základních principů, jimiž by se mezinárodní společenství mělo řídit:

- 1) Důsledně dbát na integraci diplomatických, vojenských a humanitárních (asistenčních) postupů a operací, zajistit vzájemnou komunikaci mezi vojenskými a civilními složkami a ustanovit jasnou hierarchii a organizační strukturu.

- 2) Snažit se, aby v nově ustanovených organizačních složkách OSN specializujících se na přípravu a realizaci těchto misí⁷⁴ pracovali kvalifikovaní a interdisciplinárně vzdělaní lidé se zkušenostmi z předchozích programů.⁷⁵
- 3) Neusilovat o bezzubou a naivní neutralitu, ale jasně od začátku definovat humanitární mandát a podat vysvětlení a odůvodnění, kterých je pak třeba pevně se držet. Vždy přihlížet ke specifické problematice, neformulovat obecná prohlášení a strategie, nýbrž pojímat mandáty i operace jako konkrétní projekty pro konkrétní situace v konkrétních oblastech, tj. přihlížet především k sociálním, ekonomickým a kulturním aspektům.⁷⁶
- 4) Nikdy neopomíjet fázi budování či obnovy státu, pro niž je nejdůležitější dlouhodobá strategie, dobrá spolupráce a koordinace mezi vojenskou a civilní složkou i plnohodnotná, konzistentní a komplexní angažovanost⁷⁷ (včetně školení, vzdělávání, finanční pomoci, infrastrukturních a institucionálních programů apod.). Dbát na koordinaci všech vládních i nevládních organizací, sladění programů jednotlivých účastníků mise z různých zemí a kvalifikovaný, důkladný monitoring (filmovat volby nestačí, i když se tato „vizualizace nové demokracie“ stala svého druhu ikonou 90. let).

Vliv humanitárních intervencí na tvorbu a uplatňování mezinárodního práva, reforma mezinárodních institucí

Přestože hegemonii USA dnes jen málokdo zpochybňuje, je zřejmé, že roli ústředního arbitra demokratizačních snah a humanitárních zásahů bude nadlouhu hrát OSN. Kromě její tolik diskutované a prozatímní neplodnosti značně zdiskreditované reformy (realistické jsou např. poslední návrhy vyslance USA při OSN R. Holbrooka)⁷⁸ by bylo vhodné shodnout se alespoň na *základních pravidlech* realizace humanitárních intervencí (když mezinárodní právo stále zcela neúnosně a poněkud ostudně a zpozdile postrádá jakoukoli specifikaci humanitární intervence, byť jen ve formě *pojmu*)⁷⁹ a na zásadních důvodech a kritériích opravňujících humanitární zásah mezinárodního společenství v té které zemi. Tato kritéria vycházejí z doktríny spravedlivé války jako náhrady právních procedur, tedy „svého druhu soudního řízení na obranu legálních práv a legitimních nároků státu, které je prováděno silou v situaci, kdy neexistuje výkonná mezinárodní soudní autorita, která by byla schopna garantovat řád a vykonávat právo“.⁸⁰

P. Hassner již v roce 1993 poukazoval na mezinárodní shodu na třech předpokladech uznání legitimnosti intervence: „... v případech agrese proti mezinárodně uznávanému státu (irácká invaze do Kuvajtu), v případech agrese státu proti vlastním občanům, ať již z ideologických, či etnických důvodů (Kambodža), a v případech, v nichž zhroutil zákon a pořádku vede k anarchii a k masovému utrpení (Somálsko)“.⁸¹

Britský týdeník *The Economist* navrhuje dvě kritéria humanitárního zásahu, na nichž se lze v současnosti shodnout:

- 1) Jasně definovatelné skupině obyvatel v jasně definovatelné geografické oblasti je jinou, silnější skupinou násilnými prostředky upíráno právo vládnout si a spravovat se pouze na základě toho, že silnější skupina prohlašuje slabší skupinu za součást svého „suverénního“ území.
 - 2) Vládnoucí autorita zneužila svých pravomocí a obrátila prostředky vlády a správy proti vlastnímu obyvatelstvu, takže již neplní pověření a zadání svého úřadu v souladu s přáním svého obyvatelstva (případ totalitárních a diktátorských států).⁸²
- Také K. Annan přišel s vlastními návrhy:
- 1) Intervence by měla přestat být chápána pouze jako vojenský zásah, ale měla by do budoucna zahrnovat širokou škálu činností, od humanitární pomoci a udržování míru přes rehabilitaci země či regionu až po celkovou rekonstrukci, a to na přísně konkrétní bázi a na základě specifických potřeb.
 - 2) Vzhledem k měnícímu se světu a vnímání různých jevů by se mělo změnit i naše pojetí národních zájmů. Tváří v tvář onomu obrovskému množství a komplexnosti nových problémů, kterým lidstvo musí a bude muset v dnešním hustě provázaném a vzájemně

na sobě závislém světě čelit, by si státy měly uvědomit, že jejich národním zájmem se povolna stává kolektivní zájem.

- 3) Kdykoli bude hrozit dilema mezi nejednotou Rady bezpečnosti OSN, potažmo akcí, a jednotným usnesením, potažmo nicneděláním, je třeba zvolit regionální operaci, a tak neselhat v obraně společně sdílených hodnot lidskosti a odpovědnosti ke kýžené i nutné humanitě.
- 4) Teprve po skončení vojenského konfliktu přichází to nejdůležitější – obnova a budování. Klíčovým slovem je tu *závazek*, závazek důvěryhodný a dlouhodobý, vyžadující odpovědnost, informovanost, zkušenost a samozřejmě i adekvátní zdroje.⁸³

* * *

Pohled na různé fáze historického vývoje myšlení o suverenitě potvrzuje premisu, že *jednotlivé* koncepce státní suverenity, potažmo intervence, v žádném případě nelze oddělit od doby a místa jejich vzniku, od jejich původců ani od jejich účelu. A nejen to. Ani výklad jednotlivých koncepcí v časově a geograficky shodných podmínkách nevylučuje mnohost interpretací, podmíněných kulturně a dispozičně. Státní suverenitu – jak se ukázalo – nelze zkoumat jako neměnný a absolutní teoretický konstrukt, možné je pouze stavovat její genealogii, díky níž lze vývoj pojmu pochopit na pozadí dobového vědění a znalostí. Úsilí o definování suverenity jako anteriorního konceptu je v dnešním prováděném světě do velké míry nefunkční. Je totiž příliš spjato s definicí intervence, která vždy znovu a znovu *prochází testem intervenčních praktik států* a ty se mění v čase i v prostoru a v závislosti na aktérech. Je nutné si uvědomit, že snahy o definici státní suverenity se objevují vždy až jako reakce na konkrétní akci konkrétního státu, respektive skupiny států v konkrétní oblasti. Jsou tedy již v principu reaktivní, a tím potlačují nárok, jež hlásají, tedy definici jako předobraz či postižení všech aspektů reality pro všechny budoucí případy, definici časově a ideologicky anteriorní a současně projekční. Koncentrace na suverenitu státu navíc leccos napovídá o instrumentálním přístupu k obyvatelstvu. Étosu i zaměření dnešního světa naopak lépe odpovídá obrat k člověku a k drobným společenstvím, k právům jednotlivce a k bezpečnosti lidstva/člověka (*human security*), tedy nikoli primárně států či národů (*international security*).

Státní suverenita (stejně jako mnoho dalších tzv. velkých koncepcí teorie mezinárodních vztahů) již v postvestfálském světě přesáhla svůj horizont nosného, téměř ikonického tématu teorie mezinárodních vztahů.

Po skončení bipolárního uspořádání světa je nutné adekvátním způsobem zareagovat na dynamicky se rozvíjející zásady ochrany lidských práv a základních svobod (spojené s demokratizací poměrů v mnoha zemích) a flexibilněji než doposud přetvářet systém mezinárodního práva. Pochybovat o nějaké právní normě ještě neznamená zpochybňovat právní stát jako systém.⁸⁴ Každá revize mezinárodního práva je však velmi komplexní a dlouholetou záležitostí, zatímco jednat je nutné okamžitě (viz konflikty v Čečensku, v Kongu, v Indonésii, v Kosovu a jinde). Současný velký vliv angloamerického civilizačního okruhu by do nezbytného úsilí o redefinici suverenity mohl vnést pozitivní zkušenost s praxí právních precedentů. Precedens je prvním impulzem ke vzniku nové obyčejové normy, jednoho z primárních pramenů mezinárodního práva. Mezinárodní obyčej ke svému vzniku a k právní závaznosti vyžaduje podmínku tzv. *kvalifikované praxe (usus longavenus)* subjektů mezinárodního práva, proti němuž stojí princip okamžitého obyčejové vzniklého v důsledku jediného precedentu, dále podmínku vůle většiny subjektů (velmocí a tzv. zainteresovaných zemí) a tzv. přesvědčení o jeho právní závaznosti (*opinio juris*).⁸⁵

Pravděpodobně nejpodstatnějším rysem svrchovanosti se v dnešním světě stává *bezpečnost* a ta se zřejmě stane i základním východiskem při další redefinici suverenity. Pokud se totiž obyvatelstvo nebude cítit v určitém státě bezpečně a vládnoucí autorita nebude schopna zajistit všem jedincům bez rozdílu veškeré aspekty zákonnosti, práv a svobod,

keré jim jako příslušníkům onoho státu přísluší, nelze se divit, že suverenitu svého státu nebudou tito občané považovat za primární a tlak na revizi mezinárodního práva (včetně mechanismů aplikace a vynucování) se jen dále, ovšem dost možná nežádoucími způsoby zvýší. Již zmíněné změny tradičních dichotomií a jevy, které s sebou přináší globalizace, mohou z komplexního prostupování národní, regionální a globální úrovně legitimacy a moci učinit velmi nebezpečný a nekontrolovaný proces, a to zvláště uvědomíme-li si, že skutečně všemi respektovaná univerzální duchovní a politická autorita na světové scéně chybí. O to důležitější je pak snaha J. Příbáně upozornit na to, že zvláště v tom případě, pokud neexistuje vnější autorita (viz současný status OSN), čímž roste riziko otevřené rozepře, nesouhlasu a násilného konfliktu, je nutné opustit fikci dosažení *skutečného konsenzu* a (kompromisně) přijmout *kompromis* jako v mnohém naléhavější a užitečnější výsledek *konverze*. Tím se vracím k postulátu *studia diskurzu o suverenitě, potažmo intervenci*, nikoli suverenity a intervence jako a priori definičních kategorií, *studia konverze politických subjektů a teoretiků* ovlivněných kánonem tradice a vlastními vědomými i nevědomými projekcemi. *Naprosto nezbytná je přítom pluralita slovníků, respekt ke kulturní diverzitě, otevřenost práva změnám a schopnost mezinárodního společenství poučít se z vývoje a z vlastních chyb. Je třeba si uvědomit, že jakákoli politika konverze na mezinárodní scéně musí vycházet z principů politiky konverze jednotlivých politických subjektů a v suverenitě státu neustále reflektovat vývoj a charakter suverenity jednotlivce, jedince nadaného občanskými a lidskými právy.*

¹ Viz Ústavní vývoj České republiky. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 85.

² Viz Camilleri, A. – Falk, J., s. 236.

³ Viz Williams, M.: Rethinking Sovereignty. In: Kofman, E. – Youngs, G. (eds.): Globalization: Theory and Practice. New York: Pinter, 1996, s. 119.

⁴ Např. J. Bartelson, C. Weberová, C. Geertz či pozdější R. Little.

⁵ Viz Evans, G. – Newnham, J.: Dictionary of International Relations. London: Penguin, 1998, s. 513.

⁶ Viz The Economist, 6th January, 2001, s. 17.

⁷ Svrchovanost se vyznačuje čtyřmi atributy: svrchovaná moc je nejvyšší mocí politicko-právní hierarchie; je současně konečnou rozhodovací mocí; její účinek je obecný; požadavek autonomie vyžaduje, aby byla nezávislá. Bližší viz Miller, D. & kol.: Blackwellova encyklopedie politického myšlení. Brno: Proglas/Jota, 1995, s. 513.

⁸ Viz Ústavní vývoj České republiky, cit. dílo, s. 86.

⁹ Viz Krejčí, O.: Mezinárodní politika. Praha: Victoria Publishing, 1997, s. 162.

¹⁰ Viz Bartelson, J.: A Genealogy of Sovereignty. CUP: Cambridge, 1995, s. 89.

¹¹ Toto rozdělení inspiroval H. Grotius svým rozlišováním mezi svrchovaností obecnou, jejímž subjektem je stát a konkrétní, jejímž subjektem je konkrétní držitel moci. Viz Krejčí, O.: cit. dílo, s. 161.

¹² Viz Evans, G. – Newnham, J.: cit. dílo, s. 513.

¹³ Miller, D. & kol.: cit. dílo, s. 515.

¹⁴ Viz Jackson, R. H.: Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World. Cambridge: CUP, 1990. Cit. dle Evans, G. – Newnham, J.: cit. dílo, s. 467–468.

¹⁵ K nejznámějším definicím patří Morgethauova „svrchovaná moc nad určitým územím“, která je tím nejvlastnějším zdrojem právní decentralizace a bez ní by „systém států založený na státní suverenitě nemohl existovat“. Aron pro změnu zdůrazňuje prvek historické nezpochybnitelnosti suverenity, která je „původním faktem mezinárodního systému“, neboť se zakládá na jistém uspořádání a řádu vnitrostátním i mezinárodním. Bull se s ním shoduje v tom, že suverenita skutečně podmiňuje existenci mezinárodního systému a mezinárodních vztahů, které podle Wightova názoru přišly s koncem středověkého křesťanství a tehdejšího (do značné míry teologického) světového názoru. Viz Bartelson, J.: cit. dílo, s. 23–34.

¹⁶ Viz Weber, C.: Simulating Sovereignty: intervention, the state, and symbolic exchange. Cambridge: CUP, 1995, s. 1.

¹⁷ Viz Krejčí, O.: cit. dílo, s. 165.

¹⁸ Viz tamtéž.

¹⁹ Viz Hippel, K. von: Democracy by Force: US Military Intervention in the Post-Cold War World. Cambridge: CUP, 2000, s. 33.

²⁰ Viz Rieff, D.: Útok na státní suverenitu. Humanitární operace jako náhrada chybějícího systému mezinárodní bezpečnosti. Humanitární intervence (příloha týdeníku Respekt zpracovaná ve spolupráci s nadací Člověk v tísni). Respekt, rok 2000, číslo 38, s. 2.

²¹ Hippel, K. von: cit. dílo, s. 281. Takovým intervenčním chováním by např. mohl být příjezd skupiny expertů Mezinárodního měnového fondu trvajících na tom, aby poskytnutí úvěrových zdrojů předcházela vládní opat-

- ření, jež by zaručila vyrovnanější rozpočet, anebo výrazná americká dotace francouzských operací v Indočíně 15 let před tím, než onu asijskou zemi začaly USA bombardovat.
- ²² Viz tamtéž, s. 290.
- ²³ Viz Weber, C.: cit. dílo, s. 5.
- ²⁴ Podrobněji viz tamtéž, s. 8–10.
- ²⁵ Viz Little, R.: Revisiting Intervention: A Survey of Recent Developments. *Review of International Studies*, 13 (1), January 1987, s. 49–60. Cit. dle Weber, C.: cit. dílo, s. 11–12.
- ²⁶ Viz Little, R.: *Intervention: External Involvement in Civil Wars*. London: Robertson, 1975.
- ²⁷ Rosenau, J.: The Concept of Intervention. *Journal of International Affairs*, 22 (2) 1968, s. 165–177. Cit. dle Evans, G. – Newnham, J.: cit. dílo, s. 280–281.
- ²⁸ Rosenau svým zdůrazňováním zlomového aspektu (intervence jako akt porušení právních norem a konvencí – zvýraznění aut.) opomíjí gradualistickou a inkrementální stránku téměř každé intervence. Proto také začátek americké intervence ve Vietnamu mylně posouvá až na únor 1965, kdy USA zahájily bombardování. Srov. tamtéž, s. 281.
- ²⁹ Přesto se samozřejmě řada autorů, kteří se touto problematikou zabývají, o definici pokusila. Např. podle N. J. Wheelera a J. Morrise je humanitární intervence „nevyžádaným vojenským zásahem do vnitřních záležitostí určitého státu, jehož prvotním účelem je zmírnit utrpení částí/veškerého obyvatelstva v hranicích tohoto státu“. Srov. Wheeler, N. J. – Morris, J.: *Humanitarian Intervention and State Practice at the End of the Cold War*. In: Fawn, R. – Larkins, J.: *International Society after the Cold War: Anarchy and Order Reconsidered*. London: Macmillan, 1996, s. 135.
- ³⁰ Rieff, D.: cit. stať, s. 2.
- ³¹ Tamtéž.
- ³² „Věříme, že znovu a znovu sledujeme přírodu samu, a přitom se dáváme svést jenom formou, skrze níž ji pozorujeme.“ – Wittgenstein, L.: *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofia, 1998, s. 114.
- ³³ Viz Bartelson, J.: cit. dílo, s. 2.
- ³⁴ Viz tamtéž, s. 7.
- ³⁵ Příbáň, J.: *Právo a politika konverzace*. Praha: G plus G, 2001, s. 9–12.
- ³⁶ Podrobněji tamtéž, s. 13–27.
- ³⁷ Blíže viz Bartelson, J.: cit. dílo, s. 89.
- ³⁸ Viz tamtéž, s. 87.
- ³⁹ Viz tamtéž, s. 137–139 a 240–241.
- ⁴⁰ Viz tamtéž, s. 240.
- ⁴¹ Tamtéž, s. 88.
- ⁴² Viz Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno: Barrister & Principal, 1997, s. 52.
- ⁴³ Bartelson, J.: cit. dílo, s. 186.
- ⁴⁴ Analytická jurisprudence a právní pozitivismus (v podstatě totožné pojmy) zcela odhlíží od individuální podstaty lidského bytí a od jednotlivých lidských vlastností jako základu pro legitimitu práva a suveréna. Proti tomu zdůrazňují logos v jeho odosobněné, institucionalizované podobě a legalitu jako vládu obecných racionálních pravidel. Podrobněji viz Příbáň, J.: *Suverenita, právo a legitimita*. Praha: Karolinum, 1997, s. 120–159.
- ⁴⁵ Teorie autopoietických (tedy uzavřených) systémů je obecnou systémovou teorií, vzešlou z biologie. Jednotlivé systémy jsou uzavřené a projevují určitou sebereflexi, jsou tedy stabilní a zároveň schopné vývoje. Hlavním úkolem není „řešení sociálních konfliktů nebo stanovování vzorů sociální interakce, ale neustálé rozšiřování obecnosti a zahrnování také jiných možností do obsahu právní regulace, tj. rozšiřování horizontu možného práva“. Srov. tamtéž, s. 166–171.
- ⁴⁶ Viz tamtéž, s. 173.
- ⁴⁷ Srov. Jones, R. A.: *The Politics and Economics of the European Union. An Introductory Text*. London: CUP, 1996, s. 33–34.
- ⁴⁸ Viz Příbáň, J.: *Suverenita, právo a legitimita*, cit. dílo, s. 168.
- ⁴⁹ Viz Abbot, K. W.: *International Theory, International Law, and the Regime Governing Atrocities in Internal Conflicts*. *American Journal of International Law*, Vol. 93, 1999, s. 376.
- ⁵⁰ Viz Best, G.: *Justice, International Relations and Human Rights*. *International Affairs*, Vol. 71, No. IV, 1995, s. 786–787. S termínem humanitární právo přišli právníci v 50. letech 20. století a zpopularizovaly jej nevládní organizace, především Mezinárodní červený kříž. Humanitární právo nahradilo právo válečné či právo v ozbrojených konfliktech (skládající se z tzv. haagského a ženevského práva) a jeho úkolem bylo zabránit tomu, aby se v případech, kdy nelze válce nebo vojenskému konfliktu zabránit (ani jej do budoucna zcela vyloučit), dodržovaly základní civilizační normy. Humanitární právo bylo odpovědí na změny, které do válečných konfliktů svým chováním k civilistům na bojišti i k nepříteli vnesli vojáci občanského původu ve druhé polovině 19. století. Blíže viz Howard, M.: cit. dílo, s. 120.
- ⁵¹ Annan, K.: *Two Concepts of Sovereignty*. *The Economist*, 18th Sept., 1999, s. 2.
- ⁵² Viz Ehl, M.: *Globalizace: Hledání definice*. *Mezinárodní politika*, ročník XXIV, rok 2000, číslo 8, s. 5.
- ⁵³ Je sice pravda, že sdělovací prostředky mají globální dopad, což se ovšem automaticky nerovná unifikaci interpretací. Jeden kulturní produkt lze tedy „číst“ mnoha různými způsoby. Viz McQuail, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 128 a 137.
- ⁵⁴ Viz Příbáň, J.: *Právo a politika konverzace*, cit. dílo, s. 25.

- ⁵⁵ Viz Malenovský, J.: Ještě jednou o Kosovu a mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*, ročník XXIII. rok 1999, číslo 9, s. 6.
- ⁵⁶ Poměrně propracovaný soubor kritérií humanitárních intervencí nabízí např. F. K. Abiew. Viz Abiew, F. K.: *Assessing Humanitarian Intervention in the Post-Cold War Period*. *International Relations*. Vol. XIV. No. 2. 1998, s. 61–80. Tomuto tématu se z hlediska východisek přirozeného a pozitivního práva věnuje i S. Duke. Viz Duke, S.: *The State and Human Rights: Sovereignty versus Humanitarian Intervention*. *International Relations*, 1994.
- ⁵⁷ Tato zásada se již od dob vestfálského míru udržuje i v mezinárodním právu a je obsažena i v kapitole I. článek 2, odstavec 7 Charty OSN: „Žádné ustanovení této Charty nedává Organizaci spojených národů právo, aby zasahovala do věcí, které podstatně patří do vnitřní pravomoci kteréhokoli státu, ani nezavazuje členy, aby takové věci podrobovali řešení podle této Charty; tato zásada však nebrání, aby se použilo donucovacích opatření podle kapitoly VII.“ – Cit. dle Krejčí, O.: cit. dílo, s. 422.
- ⁵⁸ Rieff, D.: cit. stať, s. 2.
- ⁵⁹ Butrus-Ghálí poznamenává, že „respekt k suverenitě a k integritě je k jakémukoli posunu vpřed ve sféře společných zájmů klíčový, ale doby absolutní a výlučné suverenity... již minuly“. Proto je také důležité, aby vlády byly schopné nalézt „rovnováhu mezi potřebami dobré správy a vlády a požadavky stále nezávislejšího světa“. – Boutros-Ghali, B.: *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on January 31, 1992. New York: United Nations, 1992.
- ⁶⁰ Individuální suverenitou míní základní svobodu každého jednotlivce zakotvenou v Chartě OSN a v následných mezinárodních dohodách (viz tamtéž). Annanovu postřehu o obnoveném a stále intenzivnějším a extenzivnějším vědomí individuálních práv – jak se zdá – dosvědčuje i Charta základních práv Evropské unie, vyhlášená dne 7. 12. 2000 na summitu v Nice.
- ⁶¹ Annan, K.: cit. stať, s. 1.
- ⁶² Viz Hippel, K. von: cit. dílo, s. 3.
- ⁶³ Viz Šedivý, J.: Humanitární intervence a otázka legitimacy. Psáno k 75. narozeninám prof. Theodora Syllaby; sborník nebyl dosud nepublikován, s. 4.
- ⁶⁴ Respektováním pravidel tohoto řádu se lze podle názoru pluralistů vyhnout problematickým aspektům humanitárních intervencí, kterými jsou nestabilita, selektivita, imperialismus a nereálná očekávání. Viz tamtéž, s. 4–5.
- ⁶⁵ Viz tamtéž, s. 3.
- ⁶⁶ Barša, P.: Meze suverenity – dekonstrukce moderní dichotomie národního společenství a mezinárodní anarchie. *Mezinárodní vztahy*, rok 2000, číslo 3, s. 5.
- ⁶⁷ Rieff, D.: cit. stať, s. 2.
- ⁶⁸ Viz Hippel, K. von: cit. dílo, s. 31 a 140.
- ⁶⁹ N. J. Wheeler ve své nejnovější práci *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society* (Oxford: OUP, 2000) poukazuje na „morální bankrot“ systému studené války, který navzdory rétorice zdůrazňující lidská práva fakticky zakonzervoval tradiční přístup k mezinárodním vztahům, o čemž svědčí skutečnost, že intervence legitimně humanitární (indická intervence ve východním Pákistánu v roce 1971, vietnamská intervence v Kambodže v roce 1979 či intervence Tanzanie do Ugandy v tomtéž roce) byly tehdejšími supervelmocemi a mezinárodním společenstvím odsouzeny a na zasahující státy byly uvaleny sankce. Podrobněji viz Šedivý, J.: cit. dílo, s. 2–3.
- ⁷⁰ Viz Hippel, K. von: cit. dílo, s. 169.
- ⁷¹ Tamtéž, s. 26.
- ⁷² Viz tamtéž, s. 168.
- ⁷³ K. von Hippel za první a mimořádně úspěšný příklad snahy mezinárodního společenství o rekonstrukci a opětovné vybudování demokracie na troskách státního útvaru pokládá spojeneckou okupaci a správu Německa a Japonska po druhé světové válce. Z obou zkušeností se lze v mnohém poučit a inspirovat se jimi.
- ⁷⁴ Konkrétně Lessons-Learned Unit, Training Unit, Department of Peacekeeping Operations, Political Affairs a Humanitarian Affairs. Blíže viz Hippel, K. von: cit. dílo, s. 79–80.
- ⁷⁵ Díky tomuto přístupu a konkrétně díky poučení ze Somálska si např. OSN uvědomila, že vynucování míru podle kapitoly VII Charty OSN musí předcházet postupům udržování a monitoringu míru podle kapitoly VI, nikoli probíhat současně s nimi. Tuto chybu již napravili pracovníci podílející se na haitské misi. Podrobněji viz tamtéž, s. 71–79 a 104–107.
- ⁷⁶ Pozornost je třeba věnovat složení jednotek OSN z jednotlivých členských států. Kromě výcvikově-technického zázemí je nezbytný jistý společný civilizačně-kulturní základ. Stále častěji se dnes hovoří o „subdávatelech humanitárních misí na klíč“. Uvést lze např. Rwandu (angažovanost Francie), Albánie (Italové) nebo Kuvajit a Haiti (USA).
- ⁷⁷ Viz tamtéž, s. 89–91 a 175–200.
- ⁷⁸ Viz http://www.usis.it/file2000_05/alia/a0051609.htm. Návrhy byly předneseny 16. 5. 2000.
- ⁷⁹ Viz Šedivý, J.: cit. dílo, s. 6.
- ⁸⁰ Tamtéž, s. 7.
- ⁸¹ Hassner, P.: *Beyond Nationalism and Internationalism. Ethnicity and World Order*. *Survival*. Vol. 35, No. 2, Summer 1993, s. 62. Cit. dle Barša, P.: cit. stať, s. 14.

⁸² Viz *The Economist*, 6th January, 2001, s. 18.

⁸³ Viz Annan, K.: cit. stať, s. 2–3.

⁸⁴ Viz Glennon, M. J., s. 4.

⁸⁵ Podrobněji viz Libor Lukášek ve stati *Kosovská krize a mezinárodní právo*.

Literatura

- Bartelson, J.: *A Genealogy of Sovereignty*. CUP: Cambridge, 1995.
- Boutros-Ghali, B.: *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on January 31, 1992. New York: United Nations, 1992.
- Brownlie, I.: *Principles of Public International Law*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Clark, I.: *Globalization and Fragmentation – International Relations in the Twentieth Century*. New York: OUP, 1997.
- *Encyclopaedia Britannica* (www.britannica.com).
- Evans, G. – Newnham, J.: *Dictionary of International Relations*. London: Penguin, 1998.
- Giddens, A.: *The Nation State and Violence*. Cambridge: Polity Press, 1985.
- Grenz, S. J.: *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1997.
- Hattenhauer, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha: CoH. BECK, 1998.
- Hippel, K. von: *Democracy by Force: US Military Intervention in the Post-Cold War World*. Cambridge: CUP, 2000.
- Hobbes, T.: *Leviathan*. Praha: Melantrich, 1941.
- Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno: Barrister & Principal, 1997.
- Jones, R. A.: *The Politics and Economics of the European Union. An Introductory Text*. London: CUP, 1996.
- Korowitz, M. St.: *Introduction to International Law*. Haag: Martinus Nijhoff, 1964.
- Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. Praha: Victoria Publishing, 1997.
- Machiavelli, N.: *Vladař*. Praha: Naše vojsko, 1987.
- Mayall, J. (ed.): *The New Interventionism 1991–1994. United Nations experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*. Cambridge: CUP, 1996.
- McLuhan, M.: *Understanding Media*. Cambridge Massachusetts: MIT Press, 1996.
- McQuail, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999.
- Miller, D. & kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Proglas/Jota, 1995.
- More, T.: *Utopie*. Praha: Mladá fronta, 1978.
- Ondřej, J.: *Základy mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 1998.
- Oppenheim, L. F. L.: *Mezinárodní právo*. Praha: Orbis, 1924.
- *Parlamenty a evropská integrace – způsoby práce, kompetence, přístupy. Pracovní materiály pro poslance a správní odborníky v České republice*. Praha: ÚMV, 1994.
- Příbáň, J.: *Hranice práva a tolerance*. Brno: Slon, 1997.
- Příbáň, J.: *Právo a politika konverzace*. Praha: G plus G, 2001.
- Příbáň, J.: *Suverenita, právo a legitimita*. Praha: Karolinum, 1997.
- *Right v. Might: International Law and the Use of Force*. Council on Foreign Relations, New York, 1989.
- Rousseau, J. J.: *Rozpravy. O společenské smlouvě*. Praha, 1992.
- *Ústavní vývoj České republiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1994.
- Weber, C.: *Simulating Sovereignty: intervention, the state, and symbolic exchange*. Cambridge: CUP, 1995.
- Wittgenstein, L.: *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofia, 1998.

Stati

- Abbott, K. W.: *International Theory, International Law, and the Regime Governing Atrocities in Internal Conflicts*. *American Journal of International Law*, Vol. 93, 1999, s. 361–379.
- Abiew, F. K.: *Assessing Humanitarian Intervention in the Post-Cold War Period*. *International Relations*, Vol. XIV, No. 2, 1998, s. 61–90.
- Annan, K.: *Two Concepts of Sovereignty*. *The Economist*, 18th Sept., 1999.
- Barša, P.: *Meze suverenity – dekonstrukce moderní dichotomie národního společenství a mezinárodní anarchie*. *Mezinárodní vztahy*, rok 2000, číslo 3, s. 5–17.
- Best, G.: *Justice, International Relations and Human Rights*. *International Affairs*, Vol. 71, No. IV, 1995, s. 775–799.
- Booth, K.: *Human Wrongs and International Relations*. *International Affairs*, Vol. 71, No. I, 1995, s. 103–126.
- Břešťan, R.: *Třetí krok ke spravedlnosti*. *Respekt*, rok 2000, číslo 46.
- Drulák, P.: *Evropská integrace a její šíření jako přenos institucí*. *Mezinárodní vztahy*, rok 2000, číslo 4, s. 5–16.
- Duke, S.: *The State and Human Rights: Sovereignty versus Humanitarian Intervention*. *International Relations*, 1994.
- Ehl, M.: *Globalizace: Hledání definice*. *Mezinárodní politika*, ročník XXIV, rok 2000, číslo 8, s. 4–5.
- Hadroušek, D.: *Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii*. *Mezinárodní politika*, ročník XXI, rok 1997, číslo 9, s. 13–15.

STÁTNI SUVERENITA

- Harris, I.: Order and Justice in The Anarchical Society. *International Affairs*, Vol. 69, No. 4. 1993, s. 725–741.
- Lukášek, L.: Mezinárodněprávní zamyšlení nad osudem Východního Timoru. *Mezinárodní politika*, ročník XXIII, rok 1999, číslo 10, s. 15–16.
- Lukášek, L.: Role a význam mezinárodního humanitárního práva v současném světě. *Mezinárodní politika*, ročník XXII, rok 1998, číslo 8, s. 28.
- Lukášek, L.: Současnost a budoucnost mezinárodního práva. *Aliance*, ročník 1, rok 1999, číslo 4, s. 30–31.
- Malenovský, J.: Ještě jednou o Kosovu a mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*, ročník XXIII, rok 1999, číslo 9, s. 6–7.
- Our Constitution for Europe. *The Economist*, 28th October, 2000, s. 21–28.
- Potočný, M.: Mezinárodní trestní soud. *Mezinárodní vztahy*, rok 1999, číslo 3, s. 19–28.
- Rieff, D.: Útok na státní suverenitu. Humanitární operace jako náhrada chybějícího systému mezinárodní bezpečnosti. Humanitární intervence (příloha týdeníku Respekt zpracovaná ve spolupráci s nadací Člověk v tísni). *Respekt*, rok 2000, číslo 38.
- Šedivý, J.: Humanitární intervence a otázka legitimacy. (Psáno k 75. narozeninám prof. Theodora Syllaby; sborník nebyl dosud nepublikován.)
- Šedivý, J.: Suverenita státní a nadstátní. Má evropský občan budoucnost? In: *Demokracie a ústavnost*. Praha: Vydavatelství UK, 1996.
- Wheeler, N. J. – Morris, J.: *Humanitarian Intervention and State Practice at the End of the Cold War*. In: Fawn, R. – Larkins, J.: *International Society after the Cold War: Anarchy and Order Reconsidered*. London: Macmillan, 1996.
- Wight, M.: Why is There No International Theory? In: Der Derian, J. (ed.): *International Theory. Critical Investigations*. New York: N. Y. University Press, 1995, s. 15–35.
- Williams, M.: Rethinking Sovereignty. In: Kofman, E. – Youngs, G. (eds.): *Globalization: Theory and Practice*. New York: Pinter, 1996.